

5. Стефанюк В. С. Правова обумовленість запровадження адміністративної юстиції в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право» / В. С. Стефанюк. – К., 2000. – 20 с.

6. Голосніченко І. П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права / І. П. Голосніченко. – К. : Вища шк., 1991. – 207 с.

7. Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 480 с.

8. Державний класифікатор України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.leschishin.org/nor007.php>.

9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квіт. 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон ; А.С.К., 2001. – 1104 с.

10. Френч М. Лик Софии / М. Френч // Вопросы философии. – 2002. – № 1. – С. 117–140.

11. Про зовнішньоекономічну діяльність : закон України від 16 квіт. 1991 р. № 959-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

12. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.

13. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квіт. 2003 р. № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.poradypravni.com.ua/verhovniy\\_sud\\_postanova\\_vid\\_25042003\\_no\\_3-676.html](http://www.poradypravni.com.ua/verhovniy_sud_postanova_vid_25042003_no_3-676.html).

14. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://advokat-ua.com.ua/uploaded/files/laws/kodeksy/pk-u.pdf>.

*Надійшла до редколегії 21.01.2011*

#### **ГОРЛОВ Е. В. ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ТЕРМИНА «ПРОСТУПОК» В СФЕРЕ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Исследована проблема определения термина «проступок» в сфере хозяйственной деятельности.

#### **GORLOV Y. THE PROBLEM OF DEFINITION OF THE NOTION «MISDEMEANOR» IN THE SPHERE OF ECONOMIC ACTIVITY**

The problem of definition of the notion «misdemeanor» in the sphere of economic activity is researched.

УДК 347.518 (477)

**О. О. ПОНОМАРЬОВ,**

*ад'юнкт*

*Харківського національного університету внутрішніх справ*

### **ОЗНАКИ ДЖЕРЕЛА ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ**

Розглянуто проблему визначення ознак джерела підвищеної небезпеки. Проаналізовано погляди вчених з даного приводу та акцентовано увагу на необхідності законодавчого закріплення даних ознак.

Життя сучасного суспільства немислиме без застосування новітніх досягнень науки і техніки, безперервний розвиток і удосконалення яких є неодмінною умовою неухильного підвищення благоустрою людей. Водночас у повсякденному житті широкого використання набули об'єкти, шкідливі властивості яких у процесі експлуатації можуть завдати шкоди оточуючим, незважаючи на дотримання заходів безпеки. Діяльність з використання даних об'єктів внаслідок особливостей завдання шкоди і її відшкодування підлягає спеціальному цивільно-правовому регулюванню і отримала назву «джерело підвищеної небезпеки».

Специфіка її полягає в більшій порівняно із «нормальною» діяльністю шкідливості, та в особливих підставах притягнення до цивільно-правової відповідальності особи, діяльністю якої завдано шкоду.

Отже, оскільки дане питання стосується порушення і обмеження прав людини (з одного боку, завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки внаслідок його шкідливих властивостей призводить до більш тяжких наслідків для потерпілого, з іншого – притягнення особи, яка завдала шкоду, до безвинної цивільно-правової відповідальності є відступом від її загальних умов), питання визначення ознак

джерела підвищеної небезпеки набуває особливої актуальності і є важливим для відмежування його від інших видів діяльності.

Ознаки джерел підвищеної небезпеки досліджували у своїх працях такі вчені, як Б. С. Антимонов, Д. В. Боброва, О. С. Юффе, М. І. Коняєв, О. О. Красавчиков, Г. Л. Пендяга, А. О. Собчак, Н. В. Терещенко, К. А. Флейшиц, К. Б. Ярошенко тощо. Особливістю даних досліджень є їх різноманітність і наявність декількох підходів до визначення даних ознак, що певним чином пов'язано з тим, якої теорії сутності джерела підвищеної небезпеки дотримувався дослідник. Водночас дане питання не можна вважати вирішеним остаточно, у тому числі через законодавче закріплення ознак джерела підвищеної небезпеки.

**Метою** даної статті є аналіз підходів дослідників щодо визначення основних ознак джерела підвищеної небезпеки, нормативного закріплення даних ознак та формулювання на підставі отриманих результатів власних висновків.

Визнання того чи іншого виду діяльності джерелом підвищеної небезпеки в нашій державі здійснюється в більшості випадків судом. С. Є. Донцов і В. В. Глянцев вважають, що дане питання може і повинно вирішуватись на підставі відповідної технічної експертизи (хімічної, біологічної, електротехнічної тощо) [1, с. 255]. Проте і в даному випадку відповідна діяльність суду має ґрунтуватись на цивільно-правових нормах, які передбачають ознаки джерела підвищеної небезпеки.

У нормах цивільного права дані ознаки розкриваються при визначенні самого поняття джерела підвищеної небезпеки.

Частина 1 ст. 1187 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України визначає джерело підвищеної небезпеки як діяльність, що: 1) пов'язана з володінням (використанням, зберіганням, утриманням) особливими об'єктами (транспортними засобами, механізмами, отруйними та іншими речовинами, утриманням диких звірів тощо); 2) створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб.

З точки зору формальної логіки дане визначення є явним, тобто в ньому наведено два поняття – те, зміст якого слід розкрити («джерело підвищеної небезпеки»), і те, за допомогою якого воно визначається (специфічна діяльність), між якими встановлено відношення еквівалентності. Проте виникає сумнів, що в даному визначенні повністю розкритий зміст поняття джерела підвищеної небезпеки, оскільки його властивість створювати підвищену

небезпеку лише названа, але ніяк не охарактеризована. Це фактично призводить до тавтології: джерело підвищеної небезпеки – це діяльність, яка створює підвищену небезпеку. Таким чином, підвищена небезпека вказана як основна властивість джерела підвищеної небезпеки, але її визначення у нормі не наведено.

Відповідно до іншого нормативного визначення, наведеного в п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди», під джерелом підвищеної небезпеки слід визнавати будь-яку діяльність, здійснення якої створює підвищену імовірність заподіяння шкоди через неможливість контролю за нею людини, а також діяльність з використання, транспортування, зберігання предметів, речовин та інших об'єктів виробничого, господарського чи іншого призначення, які мають такі ж властивості [2]. Не зупиняючись на аналізі даного визначення з точки зору теорій, які пояснюють сутність джерела підвищеної небезпеки, відмітимо, що відповідно до нього ознаками даного джерела (точніше, його властивості – підвищеної небезпеки) є підвищена імовірність заподіяння шкоди та неможливість контролю з боку людини.

Що ж означає поняття «підвищена небезпека»? Воно, безперечно, є основною характеристикою джерела підвищеної небезпеки. Так, О. О. Красавчиков лаконічно визначає останнє поняття як те, що створює небезпеку [3, с. 27]. О. Л. Жуковська вважає дане поняття визначальним у словосполученні «джерело підвищеної небезпеки» [4, с. 56]. Водночас більшість дослідників звертаються до його аналізу тільки при визначенні самого поняття джерела підвищеної небезпеки, а окремі з них (Б. С. Антимонов) взагалі вважали даний термін не досить вдалим і неявним умовним виразом [5, с. 53, 104].

Найбільш детально, на наш погляд, дане поняття було досліджено О. Л. Жуковською, котра розглядала підвищену небезпеку як якість об'єктивних зв'язків, що виникають у ситуації, яка передуює спричиненню шкоди, між особою, що її завдає, використовуваним нею об'єктом та оточуючими, яке характеризується невідконтрольністю (неповною підконтрольністю) процесу розвитку цих зв'язків волі їх учасників і внаслідок цього – підвищенням вірогідності спричинення значної шкоди потерпілому і зниженням можливості захисту інтересів останнього від порушення [4, с. 67]. На думку О. Л. Жуковської, поняття підвищеної небезпеки

служує узагальнюючою характеристикою властивостей небезпечних об'єктів і ситуації спричинення шкоди. Якщо природні властивості небезпечних об'єктів багатоманітні, то ознаки підвищеної безпеки єдині [4, с. 56].

При такому підході підвищена безпека є узагальнюючим поняттям, яке містить ознаки властивостей об'єктів, за наявності яких діяльність з їх експлуатації вважається джерелом підвищеної безпеки. Тому, на нашу думку, складові підвищеної безпеки водночас є ознаками джерела підвищеної безпеки.

Заслуговує на увагу опис підвищеної безпеки А. О. Собчаком, який вказував, що вона виявляється у трьох напрямках: 1) у разі наявності вини заподіювача шкода настає частіше і в більшому обсязі, ніж у звичайних видах діяльності; 2) створюється підвищена можливість випадкового спричинення шкоди; 3) власник джерела підвищеної безпеки повинен повністю відшкодувати шкоду і в тому випадку, якщо вона буде викликана простою необережністю потерпілого або її виникненню буде сприяти ця необережність. У цьому виявляється другий аспект властивостей матеріальних об'єктів, які визнаються джерелами підвищеної безпеки, що полягає в їх складності, яка потребує спеціальної підготовки для їх експлуатації [6, с. 145].

Водночас слушним є зауваження К. А. Флейшиц про те, що вираз «підвищена безпека» не повинен викликати думку, що закон виходить із того, що з певною безпекою для оточуючих пов'язана будь-яка діяльність. Будь-яка діяльність пов'язана з безпекою для оточуючих, якщо вона здійснюється без знання справи, без належної обачності. Проте в таких випадках наявна вина, тоді як у законі йде мова про види діяльності, які своїми особливими рисами становлять специфічну безпеку для оточуючих, незалежно від суб'єктивного ставлення до них того, хто даною діяльністю займається [7, с. 132].

Щоб з'ясувати поняття «підвищена безпека», слід проаналізувати поняття безпеки взагалі. Як зазначає О. О. Красавчиков, **безпека** – це об'єктивна можливість применшення особистих чи майнових благ [3, с. 22]. Вона є явищем об'єктивного порядку, а не суб'єктивною чи штучною ознакою, оскільки не залежить від того, наскільки адекватні їй наші суб'єктивні уявлення, судження і хвилювання. Водночас безпека настання тих чи інших явищ, дій, безпека втрати майна не є вказаними явищами, діями чи втратами. Вона є об'єктивною можливістю настання відповід-

них обставин, але не більше. Можливість і дійсність не тотожні, хоч остання і передбачає існування першої [3, с. 21].

З об'єктивністю безпеки цілком погоджується Б. С. Антимонов, який зауважує, що закон не підтримує ні суб'єктивну точку зору самої особи чи підприємства, діяльність яких пов'язана із підвищеною безпекою, ні суб'єктивну точку зору осіб, що оточують джерело підвищеної безпеки. Критерій безпеки має бути визначений об'єктивно, тобто в самій діяльності певного роду [5, с. 52]. Крім того, вказує Б. С. Антимонов, закон передбачає створення не просто безпеки, а безпеки для оточуючих. Вочевидь, це визначення, яке доповнює, одразу звужує обсяг поняття «джерело підвищеної безпеки» – найбільш небезпечна хірургічна операція залишається за межами визначення статті [5, с. 52].

Переважає більшість дослідників сутності джерела підвищеної безпеки (незалежно від того, прихильниками якої теорії вони є) основними його ознаками (які, на нашу думку, водночас є складовими підвищеної безпеки) вважають невідконтрольність та підвищену імовірність заподіяння шкоди. Так, С. Е. Донцов і В. В. Глянцев зазначали, що серед ознак джерела підвищеної безпеки важливі, по-перше, його шкідливі властивості і, по-друге, неможливість повного контролю зі сторони людини [1, с. 219]. М. І. Коняєв, даючи визначення джерела підвищеної безпеки, зазначає, що дані ознаки є суттєвими для джерел підвищеної безпеки, дозволяючи виділити такі джерела із загальної маси інших об'єктів матеріального світу. Будь-яка інша ознака є похідною від цих головних ознак [8, с. 3–4].

Основною ознакою джерела підвищеної безпеки більшість дослідників (С. Є. Донців, М. Я. Мариніна, О. Л. Жуковська, М. І. Коняєв, Л. А. Майданик, Н. Ю. Сергєєва, К. А. Флейшиц, К. Б. Ярошенко та інші) виділяють його **невідконтрольність**.

Визначення даного терміна в цивільному законодавстві відсутнє. Окремі вчені-цивілісти характеризують контроль як істотний і визначальний вплив на майнове благо чи поведінку осіб, що забезпечує отримання передбаченого юридичного результату і є визначальною ознакою поняття джерела підвищеної безпеки [9, с. 10]. При цьому контроль щодо джерел підвищеної безпеки розкривається через призму контролю за власною діяльністю і здійснюється шляхом використання правил безпеки поведіння з певною категорією даних джерел [10, с. 141].

Більшість дослідників характеризують контроль з позицій його повноти чи неповноти. Д. В. Боброва вказує такі його ознаки, як безперервність та всеосяжність [11, с. 528], а Г. Л. Пендяга доповнює цей перелік об'єктивністю [10, с. 142], що, на наш погляд, є сумнівним. Остання ознака має «виноситися за дужки», оскільки за відсутності об'єктивного застосування відповідних форм контролю ми не можемо говорити про його існування взагалі. Принцип об'єктивності як основоположний принцип ґносеології передбачає, що об'єкт пізнання як об'єктивно існуюча дійсність існує поза й незалежно від свідомості та волі суб'єкта [12, с. 279], тому говорити про об'єктивність досліджуваного явища недоречно.

Заслуговує на увагу думка О. Л. Жуковської, яка вказувала на двоєдиний характер даної ознаки, що складається з двох однаково значущих елементів: непідконтрольності процесу спричинення шкоди як особі, яка завдає такої шкоди, так і потерпілому [4, с. 62]. Це пояснюється тим, що особи, котрі здійснюють діяльність, пов'язану з використанням джерел підвищеної небезпеки, як правило, допускаються до неї за умови їх відповідності спеціальним вимогам. Потерпілий навпаки, як правило, таких особливих якостей не має [4, с. 61].

Проте це не означає, що діяльність потерпілого також є джерелом підвищеної небезпеки через непідконтрольність йому шкідливих властивостей. О. О. Красавчиков зазначає, що потерпілий також діє і своєю поведінкою сприяє формуванню і реалізації аварійної обстановки. Проте дії суб'єкта цивільного права (заподіювача шкоди чи потерпілого) є лише одним із компонентів, які сприяють формуванню аварійної обстановки, і одних цих дій самих по собі недостатньо [3, с. 26].

Водночас наявність лише однієї непідконтрольності не тягне за собою визнання діяльності джерелом підвищеної небезпеки. Відсутність контролю чи недостатній контроль над діяльністю з використання об'єкта тільки створює умови для прояву його властивостей, які в підконтрольному стані обмежувались людиною. Як зазначає Д. В. Богатов, навіть непідконтрольність прояву властивостей того чи іншого об'єкта не може бути єдиним критерієм для визнання об'єкта джерелом підвищеної небезпеки (наприклад непідконтрольний людині процес конденсації або випаровування води), оскільки сам по собі може і не створювати загрозу спричинення шкоди – правильніше було б говорити про непідконтрольність прояву са-

ме потенційно небезпечних у певних умовах діяльності властивостей об'єкта [13, с. 163]. Отже, другою ознакою джерела підвищеної небезпеки є наявність шкідливих властивостей, «підвищена імовірність заподіяння шкоди», відповідно до вищенаведеної Постанови Пленуму Верховного суду України, або за ближчим до сутності визначенням В. Ф. Маслова й О. А. Пушкіна, підвищена імовірність заподіяння випадкової шкоди [14, с. 355].

Розкриваючи дану умову, В. М. Болдинов відзначає, що вона полягає, по-перше, в особливій шкідливості джерел підвищеної небезпеки, при некоректному зіткненні з якими особою практично неминуче спричиняється шкода, а по-друге, важливою складовою її є можливість заподіяння шкоди випадково [15, с. 20–21]. Цілком погоджуючись із даними положеннями, тим не менше зазначимо, що є сумнівним подальше трактування випадковості як спричинення шкоди через неналежне дотримання правил техніки безпеки. Порушення правил техніки безпеки при експлуатації техніки є винною дією і спричинення шкоди в даному випадку можна було передбачити, запобігши йому, що суперечить самому поняттю випадку. Тому доречно навести вислів О. С. Юффе про те, що відмінною рисою підвищеної небезпеки є не виключена повністю випадкова можливість спричинення шкоди при сучасному рівні розвитку техніки безпеки, незважаючи на усі вжиті заходи [16, с. 48].

Тому «ключовими словами» другої ознаки джерела підвищеної небезпеки є шкідливість (як можливість заподіяння шкоди) та випадковість (вказує на особливе знаряддя спричинення шкоди, яке характеризується тим, що при максимальній обережності і сумлінності в поводженні з ним добросовісний користувач все-таки може заподіяти шкоду собі й оточуючим). Водночас характеристика даної ймовірності як підвищеної вказує на більш високий ступінь об'єктивної можливості спричинення шкоди тому, що вона обумовлена не тільки суб'єктивним аспектом поведінки людини, що управляється і контролюється нею, але й об'єктивними даними, властивими використовуваним нею предметам [17, с. 6]. Як зазначає А. О. Собчак, з точки зору законодавця, нормальна вірогідність спричинення шкоди означає неможливість її виникнення, якщо всі особи дотримуються у своїй діяльності вимог, що впливають із характеру такої діяльності [6, с. 144].

Проте існують й інші точки зору щодо ознак джерела підвищеної небезпеки. Так,

О. С. Іоффе вказує на необхідність дати загальний критерій, за допомогою якого можна в кожній справі, яка зустрічається на практиці, вирішити, чи є даний вид діяльності джерелом підвищеної небезпеки для оточуючих. Таким критерієм, на його думку, є застосування спеціальних заходів з техніки безпеки при використанні певних об'єктів [16, с. 47]. Г. Л. Пендяга до ознак відносить підвищену небезпеку заподіяння шкоди, що виникає при експлуатації джерела підвищеної небезпеки [9, с. 10] (хоч, на наш погляд, підвищена небезпека є поняттям, що узагальнює небезпечні властивості різноманітних матеріальних об'єктів, і включає в себе вищенаведені ознаки). С. К. Шишкін розглядає дану проблему з точки зору теорії діяльності і виділяє дві групи ознак: ті, що стосуються матеріального об'єкта (відповідно непідконтрольність та шкідливість), і ті, що стосуються до діяльності з його експлуатації (зв'язок з небезпечними об'єктами; сфера людської діяльності; правомірність; встановлення законом і підтвердження судовою практикою; наявність обов'язкового страхування відповідальності) [18, с. 20].

На наш погляд, слід погодитись з позицією М. І. Коняєва, який, критикуючи подібні підходи, зазначає, що будь-яка інша ознака є похідною від наведених головних ознак [8, с. 4].

Ознаки підвищеної небезпеки – непідконтрольність та підвищена ймовірність заподіяння випадкової шкоди оточуючим – є взаємо-

пов'язаними і мають оцінюватись в сукупності. Підвищена ймовірність заподіяння випадкової шкоди оточуючим виникає тільки за наявності непідконтрольності джерела підвищеної небезпеки (за умов повної підконтрольності спричинення шкоди буде свідчитиме про його винний характер, що суперечить розумінню джерела підвищеної небезпеки як правомірної діяльності, не спрямованої на спричинення шкоди). Шкідливість, підконтрольна людині, не створює підвищеної небезпеки, яка посилює відповідальність за спричинену шкоду [19, с. 111]. Категорія випадковості, у свою чергу, пояснює причину непідконтрольності, оскільки вказує на її виникнення поза волею особи, що можна пояснити об'єктивними причинами – недостатнім рівнем розвитку науки і техніки.

Таким чином, основними ознаками джерела підвищеної небезпеки є непідконтрольність та підвищена ймовірність заподіяння випадкової шкоди оточуючим. Водночас відсутність законодавчого закріплення даних ознак (вказівка натомість на поняття «підвищена небезпека» у ч. 1 ст. 1187 ЦК України) і наведення їх у підзаконному нормативно-правовому акті – постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» певною мірою ускладнює правозастосовчу діяльність у даній сфері, у зв'язку з чим доцільно внести відповідні доповнення до законодавства.

#### Список використаної літератури

1. Донцов С. Е. Возмещение вреда по советскому законодательству / С. Е. Донцов, В. В. Глянцев. – М. : Юрид. лит., 1990. – 272 с.
2. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 берез. 1992 р. № 6 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 1. – С. 17–25.
3. Красавчиков О. А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности / О. А. Красавчиков. – М. : Юрид. лит., 1966. – 200 с.
4. Жуковская О. Л. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности: некоторые аспекты проблемы / О. Л. Жуковская. – К. : Либідь, 1994. – 200 с.
5. Антимонов Б. С. Гражданская ответственность за вред, причиненный источником повышенной опасности / Б. С. Антимонов. – М. : Госюриздат, 1952. – 296 с.
6. Собчак А. А. О понятии источника повышенной опасности в гражданском праве / А. А. Собчак // Правоведение. – 1964. – № 2. – С. 144–147.
7. Флейшиц Е. А. Обязательства из причинения вреда и из неосновательного обогащения / Е. А. Флейшиц. – М. : Госюриздат, 1951. – 240 с.
8. Коняев Н. И. Обязательства, возникающие вследствие причинения вреда источником повышенной опасности : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; семейное право; гражданский процесс; международное частное право» / Н. И. Коняев. – М., 1966. – 15 с.
9. Пендяга Г. Л. Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Г. Л. Пендяга. – К., 2008. – 16 с.
10. Пендяга Г. Л. Правова категорія контролю як особлива умова визначення джерела підвищеної небезпеки / Г. Л. Пендяга // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 5 (55). – С. 139–143.

11. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. Кн. 2 / [О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової]. – 2-е вид., допов. і перероб. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 640 с.
12. Філософія : навч. посіб. / [І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного]. – К. : Вікар, 1999. – 624 с.
13. Богатов Д. В. О проблеме понятия источника повышенной опасности / Д. В. Богатов // Право и образование. – 2007. – № 10. – С. 160–167.
14. Советское гражданское право / под общ. ред. В. Ф. Маслова и А. А. Пушкина. – 2-е изд., перераб. – К. : Вища шк., 1983. – 497 с.
15. Болдинов В. М. Ответственность за причинение вреда источником повышенной опасности / В. М. Болдинов. – М. : Эксмо, 2000. – 354 с.
16. Иоффе О. С. Обязательства по возмещению вреда / О. С. Иоффе. – Изд. 5-е. – Л. : ЛГУ, 1952. – 126 с.
17. Приступа С. Н. Ответственность за причинение вреда источником повышенной опасности : учеб. пособие / С. Н. Приступа. – Харьков : Юрид. ин-т, 1986. – 30 с.
18. Шишкин С. Источник повышенной опасности и его виды / С. Шишкин // Российская юстиция. – 2002. – № 12. – С. 20–21.
19. Белякова А. М. Гражданско-правовая ответственность за причинение вреда: теория и практика / А. М. Белякова. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 147 с.

*Надійшла до редколегії 01.02.2011*

#### **ПОНОМАРЕВ А. А. ПРИЗНАКИ ИСТОЧНИКА ПОВЫШЕННОЙ ОПАСНОСТИ**

Рассмотрена проблема определения признаков источника повышенной опасности. Проанализированы взгляды ученых по данному поводу и акцентировано внимание на необходимости законодательного закрепления данных признаков.

#### **PONOMARJOV O. THE SIGNS OF THE SOURCE OF ENHANCEABLE DANGER**

The problem of decision of signs of source of enhanceable danger is considered. The conceptions of the scientists on this occasion are analyzed and attention on the necessity of the legislative fixing of these signs is accented.

УДК 346.544: 637.1+637.52(477)

**А. О. КУЦЕНКО,**

*аспірант*

*Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

### **ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ПРОДОВОЛЬЧОГО РЕЗЕРВУ ЯК ОДИН ІЗ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА РИНКУ М'ЯСО-МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ**

Розглянуто проблему продовольчої безпеки, її поняття та сучасний стан забезпечення в Україні; зроблено акцент на нормативному регулюванні цього питання, а також на державному продовольчому резерві як одному із господарсько-правових засобів забезпечення продовольчої безпеки на ринку м'ясо-молочної продукції України.

В умовах глобалізації стратегічно важливою та основною умовою збереження економічної стабільності, соціальної стійкості та суверенітету держави є забезпечення її продовольчої безпеки [1, с. 279]. Продовольча безпека є однією з основних складових економічної безпеки будь-якої країни. Без забезпечення населення достатньою кількістю продовольства відповідної якості неможливо досягнути сталого соціально-економічного розвитку суспільства [2, с. 49]. Для України питання гарантування продовольчої безпеки мають особливо важливе значення,

оскільки за роки соціально-економічних перетворень виробництво сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів зменшилось, а продовольче забезпечення населення знижилось до критично небезпечної межі [2, с. 50]. Саме тому останнім часом проблема продовольчої безпеки набула особливої актуальності та привертає увагу багатьох дослідників, таких, як В. Я. Амбросов, П. П. Борщевський, Л. В. Дейнеко, З. І. Ільїна, І. І. Лукінов, Б. Й. Пасхавер, П. Т. Саблук, І. Н. Топіка. Однак дослідженню проблеми продовольчої безпеки не приділено